

Sveučilište u Zagrebu Medicinski Fakultet

Autorsko pravo i pravo korištenja autorskih djela u LMS okruženju

prof. dr. sc. Mirza Žižak

Autorsko pravo i pravo korištenja autorskih djela u LMS okruženju

Činjenica da je e-učenje, odnosno MEF-LMS (programski sustav za upravljanje nastavnim sadržajima unutar mrežnih stranica medicinskog fakulteta) sustavno uveden na sve studijske godine te da je e-učenje tijekom proteklih dviju godina koliko je MEF-LMS u funkciji, postalo sve zastupljenije u nastavi, a u pojedinim primjerima i neodvojivi dio nastavnog procesa, nametnulo je potrebu za pojašnjavanjem zakonskih rješenja u pogledu mogućnosti uporabe autorskih djela u nastavnom okruženju. Naime, na osnovi iskustva proizašlog iz razgovora s kolegama, razvidno je da su autorska prava (engl. *copyright*, njem. *Urheberrecht*, franc. *droit d'auteur*) i uporaba autorskih djela u obrazovnom sustavu još uvijek predmet različitih tumačenja. Mogući razlog tomu je nedorečenost zakonskih rješenja kad se radi o mogućnostima uporabe autorskih djela u nastavi bez dopuštenja autora, tj. o sadržajnim ograničenjima autorskog prava. Nesnalaženje pojedinaca u mogućnostima uporabe autorskih djela u nastavi postaje još izraženije s uvođenjem informacijsko komunikacijskih tehnologija (ICTa) u nastavni proces.

Naime, zakonska rješenja koja su propisana u pogledu uporabe autorskih djela u klasičnoj, „*face to face*“ nastavi ne mogu se jednostavno preslikati u novo digitalno okruženje poput internih mrežnih stranica fakulteta (MEF-LMS). Zbog specifičnosti digitalnog okruženja kojima su otvorene nove mogućnosti stvaranja i korištenja autorskih djela ali i njihovih povreda, neophodno je nastavne materijale prethodno prilagoditi za postavljanje na MEF-LMS pri čemu je potrebno držati se načela kojima neće biti ugroženo autorsko pravo.

U obradi teme posebno će biti raspravljeno pravo autora (nastavnika, studenta), a posebno prava drugih na korištenje autorskih djela u nastavnom procesu. Analizirana su rješenja u okviru našeg zakonodavstva te njihova usporedba s rješenjima u drugim državama. Dok je sadržaj autorskog prava zakonodavac vrlo jasno definirao i u pogledu čega i nema većih nejasnoća, isto nije slučaj s uređenjem sadržajnih ograničenja autorskih prava koja bi se trebala odnositi na uporabu autorskih djela u nastavi. To je pitanje ostalo nedorečeno što je razlogom različitih tumačenja.

Autorsko pravo

Što se tiče autorskog prava tu je zakonodavac posve jasan. Autor stječe autorsko pravo samim činom stvaranja djela. Dakle za nastanak autorskog djela dovoljna je činjenica da je ono stvoreno i za razliku od drugih oblika intelektualnog vlasništva (poput patenata) nije potreban nikakav formalan postupak registracije autorskog djela. Što se tiče ovlaštenja koja autoru pripadaju na temelju njegova autorskog prava zakonodavac ih dijeli na: autorska imovinska prava i autorska moralna (osobna) prava.

- *Autorska imovinska prava* jesu isključiva prava autora na korištenje autorskog djela. Prema tome, pravo je autora da sa svojim autorskim djelom i koristima od njega čini što god ga je volja, dok istodobno ostvaruje pravo druge spriječiti od toga da se služe ili mijenjaju njegovo djelo bez posebnog dopuštenja. Autor može ustupiti pravo korištenja autorskog djela drugima sa ili bez naknade.
- *Autorska moralna (osobna) prava*, između ostalih podrazumijevaju i pravo autora da bude priznat kao tvorac svojeg djela. Ovo znači da autor treba uvijek biti naveden kao tvorac djela bez obzira da li je svoja prava ustupio sa ili bez naknade. Istodobno, ono podrazumijeva **obaveznost navođenja autora i u svim slučajevima gdje se koristimo sadržajnim ograničenjima autorskih prava u nastavi**. Dakle, kad u svojim nastavnim materijalima nastavnik koristi tuđa autorska djela poput slika, skica, animacija, grafikona i sl. obavezan je navesti autora djela.

Kad već govorimo o autorskim pravima i njihovoj zaštiti potrebno je znati koja svojstva, prema našem zakonodavcu, djelo mora sadržavati da bi ga se smatralo izvornim autorskim djelom. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima definira ga kao originalnu intelektualnu tvorevinu iz književnog, znanstvenog i

umjetničkog područja koja ima individualan karakter, bez obzira na način i oblik izražavanja, vrstu, vrijednost ili namjenu. Opće je prihvaćeno i propisano pravilo da ideje, postupci ili metode rada, kao takvi, nisu zaštićeni autorskim pravom.

Autorsko pravo je kao cjelina neotuđivo, neprenosivo i strogo osobno, a nakon smrti autora prelazi na nasljednike. Također, za poštovanje autorskih moralnih (osobnih) prava mogu se brinuti i zakonom određene organizacije. Autorsko pravo traje za života autora (i koautora ako ih ima) te sedamdeset godina nakon smrti autora odnosno od smrti koautora koji je najdulje živio.

Nastavni materijali i autorsko pravo

"Nastavni materijali" (termin se u članku primjenjuje za različite nastavne forme i sadržaje poput ppt prezentacija, priručnika, simulacijskih programa, elektivnih kolegija i sl.) koje su proizveli/stvorili nastavnici i/ili studenti i koriste ih u nastavi, u pravilu su autorska djela, tj. ispunjavaju pretpostavke da se radi o intelektualnim tvorevinama individualnog karaktera iz područja znanosti. Iako zakonodavac izričito ne prepoznaje "nastavne materijale" kao posebnu kategoriju autorskog djela na njih se jednako tako primjenjuju sva pravila kao i za svaka druga autorska djela. Istodobno, način i oblik izražavanja autorskog djela (bez obzira radi li se o papirnatom ili digitalnom obliku odnosno digitalnom mediju) ne mijenja njegov autorsko-pravni status te kao takvo uživa jednaku zaštitu. Prema tome, činjenica da je nastavnik svoj nastavni materijal pretvorio u „elektronički nastavni materijal“ te ga objavio u digitalnom okruženju (objava na LMSu ili drugim mrežnim stranicama fakulteta) ne mijenja autorsko pravni status nastavnih materijala zbog čega se njima može služiti u onoj mjeri u kojoj to nastavnik, autor djela, dopusti.

U slučajevima povrede autorskog prava, autoru je u zakonodavac omogućio trostruku zaštitu, i to građanskopravnu, prekršajnu i kaznenopravnu, a hoće li se autor služiti ili ne pravom na zaštitu svojeg autorskog prava ovisi o njegovoj volji.

Važno je ovdje istaknuti da zakonodavac pravi jasnu razliku između prava vlasništva na materijalu na kojem je nalazi autorsko djelo i autorskog prava na tom djelu. Tako netko može biti vlasnik npr. knjige ili CDa koji sadrže autorsko djelo no **to ne znači da može ostvarivati autorsko pravo nad djelom npr. umnožavanjem, distribuiranjem ili postavljanjem autorskog djela na mrežne stranice** stavljajući ih tako na raspolaganje javnosti.

Pravo fakulteta u korištenju autorskih djela nastavnika i studenata

Autorsko pravo je neotuđivo pravo što znači da je nositelj autorskog prava uvijek autor, a ne pravna osoba (npr. fakultet na kojem je autor zaposlen ili studira). Fakulteti se mogu autorskim djelom koristiti samo na temelju posebnog odobrenja autora (nastavnika i/ili studenta) koje može biti sadržano u ugovoru o radu ili kojem drugom pravnom aktu kojim se uređuju odnosi između autora i fakulteta. S obzirom da naš fakultet poput većine fakulteta unutar našeg Sveučilišta nema u ugovoru o radu niti u nekom drugom pravnom aktu ugrađene posebne odnose glede korištenja autorskog djela tako on ni nema posebno pravo iskorištavanja autorskih djela (zakonodavac je u ovakvim slučajevima izuzetak napravio jedino za računalne programe na kojima autorska prava na temelju zakona pripadaju poslodavcu).

Prema tome, činjenica da nastavnik i/ili student proizvodi/stvara *nastavne materijale* u okviru izvršavanja obaveza iz radnog odnosa odnosno provođenja nastave nije dovoljna da bi fakultet automatizmom stekao pravo korištenja autorskih djela koje stvore njegovi zaposlenici i studenti. To pravo fakultet može steći samo na temelju ugovora o radu (ili pravilnika o radu) odnosno nekog sličnog pravnog akta kojim se uređuju odnosi između fakulteta i nastavnika (i studenata). Prema Zakonu je načelno moguće i dopušteno sklapanje npr. ugovora o radu kojim bi bilo ugovoreno pravo iskorištavanja autorskog djela na isključiv način, bez ograničenja i sadržajnih i vremenskih i prostornih. U ovakvim slučajevima je zakonodavac

propisao i da se sve nejasnoće u takvom ugovoru uvijek tumače na štetu onoga tko je ugovor pripremao, a to je u pravilu poslodavac (fakultet).

Trend je posljednjih godina da, zbog sve šire i intenzivnije implementacije e-učenja u nastavni proces, Sveučilišta u sve većem broju zemalja nastoje urediti odnose sa svojim zaposlenicima prema kojima se određuje stječe li fakultet pravo na iskorištavanje autorskog djela, u kojem opsegu i trajanju. Stoga, i nije nemoguće očekivati da se u neko skoro vrijeme i kod nas dogodi nešto slično te da se ova pitanja uredi u nekom posebnom propisu. Dok se to ne dogodi, ako posebnim ugovorom nije prethodno određeno, tada nastavnik autor zadržava sva prava na svojem autorskom djelu. Zakon je ovdje vrlo jasan i ide u korist autora, pa tako čl. 76. propisuje da *'...autorsko pravo na autorskom djelu zadržava autor bez ograničenja'*.

Iznimke u korištenju autorskog djela u nastavi

S obzirom na specifičnosti obrazovanja kao i težnje zakonodavca da ne sprječava znanstveni napredak, u Zakonu su propisane posebne odredbe kojima je cilj postizanje primjerenog odstupanja od općih odredbi Zakona u svrhu olakšavanja nastave, a da pritom bitno ne ugrožava prava autora u zaštiti njihovih autorskih djela.

Na tragu tih iznimki su i članci 84., 85., 88. i 90. Zakona o autorskim i srodnim pravima kojim se definiraju ograničenja u korist pojedinih ustanova te nastavnog i znanstvenog procesa. U članku 84. zakonodavac obrazovnim i znanstvenim ustanovama i njihovim knjižnicama, dozvoljava da iz vlastitog izvornog primjerka reproduciraju autorsko djelo na bilo koju podlogu u najviše jednom primjerku za potrebe nastave. U članku 85. zakonodavac dopušta mogućnost da se isključivo za potrebe nastave ili znanstvenog istraživanja mogu reproducirati i distribuirati dijelovi tuđih autorskih djela u obliku zbirke priloga više autora. U članku 88. zakonodavac dopušta javna izvođenja ili scenska prikazivanja autorskih djela u obliku izravnog poučavanja na nastavi u opsegu opravdanom obrazovnom svrhom. Tumačenjem ovog članka možemo reći da se autorska djela u nastavne svrhe mogu ponavljati dok se ne dosegne obrazovni cilj koji se želi postići takvim priopćavanjem. Ovakav bi pristup podrazumijevao da se studentima dopušta pristup nastavnim materijalima do ostvarenja zadanih obrazovnih ciljeva.

Iznimku u korištenju autorskog djela za potrebe nastave zakonodavac donosi i u članku 90. prema kojem je dopušteno navođenje ulomaka (citata) autorskog djela (pisanog, vizualnog ili zvučnog) za potrebe znanstvenog istraživanja i nastave u mjeri opravdanoj svrhom koja se želi postići. Iako se pojam citat obično povezuje s navođenjem teksta iz pisanog autorskog djela, pod ovom se formulacijom mogu još podvesti i vizualni i zvučni autorski materijali. Prema tome, navođenje citata za potrebe nastave može uključiti prijenos slike, zvuka ili nekog video sadržaja. Kao i sa svim ostalim autorskim djelima uz svaki ulomak autorskog djela koji prenosimo iz tuđeg autorskog djela u svoje djelo, obavezno je navođenje imena autora i izvor (link) odakle je citat prenesen. Navođenje autora i izvora ne znači automatski i pravo prenošenja djela, već vas ono isključivo štiti od optužbi za plagiranje.

U članku 90. zakonodavac govori o korištenju citata u mjeri opravdanoj svrhom koja se želi postići, međutim istodobno ne propisuje koja bi to trebala biti opravdana mjera. U okviru toga možemo prenijeti rečenicu, dio slike, djelić videa ili glazbe međutim u određenim situacijama može biti neophodno prenijeti cijeli tekst, cijelu sliku ili veći dio videa odnosno glazbenog djela. Za svaku takvu pojedinu situaciju neophodno je napraviti procjenu koliki se dio nečijeg djela može prenijeti. Ukoliko se želi koristiti veći dio tuđeg djela (ili cijelo djelo), najbolje bi bilo pitati autora za dozvolu. Uz navedeno neophodno je da se preneseni ulomci autorskog djela odnosno citati ne mijenjaju te da je vidljivo da je svrha korištenja citata isključivo u funkciji boljeg razumijevanje sadržaja u koji su citati preneseni.

Dakle, zakonodavac isključivo za potrebe nastave dozvoljava korištenje tuđih autorskih djela, bez dopuštenja autora. Preciznije, prema ovoj odredbi Zakona nastavnik neće povrijediti tuđe autorsko pravo ako se u svojoj prezentaciji koristi tuđim ulomkom autorskog djela (slika, skica, graf, grafikon, algoritam ili sl.) u razumnom opsegu primjerenom nastavnim potrebama, a da prethodno nije dobio odobrenje autora.

Nastavnik je u svim takvim situacijama obavezan navesti imena autora za sve citate i autorska djela koja koristi u svojim nastavnim materijalima. Izuzetak od ovakvog pristupa čine djela za koje postoji izričita zabrana autora.

Posebne odredbe Zakona odnose se isključivo na javna izvođenja (poput predavanja, seminara i vježbi) u nastavi u okviru obrazovne institucije, fakulteta. Prema tome, iznimke u korištenju autorskih djela se ne odnose na *javna izvođenja koja se koriste radi ostvarivanja izravne ili neizravne imovinske ili komercijalne koristi za obrazovnu ustanovu, organizatora ili treće osobe*. Iz prethodnog proizlazi da odredbe Zakona ne vrijede za različite tečajeve, pa tako ukoliko iste nastavne materijale nastavnik upotrebljava u tečajevima iz kojih se stvara imovinska ili komercijalna korist tada čini prekršaj ukoliko nema odobrenje autora za korištenje njihovih autorskih djela.

S obzirom na naše zakonodavstvo nepromišljeno je smatrati kako su na internetu zaštićeni samo oni sadržaji na kojima se nalazi natpis copyright ili znak © (iza znaka © piše ime nositelja autorskog prava i godina prvog izdanja djela). Naime, naš se Zakon o autorskim pravima bazira na postavci da je zabranjeno sve što nije izričito dopušteno i kao takvo se razlikuje od sjevernoameričkog pristupa prema kojem, kolokvijalno rečeno, vrijedi pravilo da je dozvoljeno sve što nije izričito zabranjeno. Prema tome, našim su Zakonom zaštićena svaka pisana, glazbena, filmska, slikarska, grafička, fotografska i druga djela. Izuzetak su djela za koja su autori sami izričito naveli da se mogu slobodno kopirati i koristiti. Pritom treba imati na umu da vam (nezatna) izmjena tuđeg autorskog djela ne daje pravo da autorstvo nad takvim uratkom pripisete sebi.

Posebno je zabranjeno i zaštićeno prisvajanje tuđeg autorskog djela. Zakon je u takvim slučajevima jasan: "Tko pod svojim imenom ili pod imenom drugoga objavi, prikaže, izvede ili prenese tuđe autorsko djelo, ili dozvoli da se to učini, kaznit će se za krivično djelo zatvorom do pet godina." U ovu kategoriju spadaju i slučajevi kopiranja na Internetu objavljene cjelokupne tuđe maturske ili diplomske radnje, stavljanja sebe kao autora i predavanje rada kao svojeg.

Korištenje (tuđih) autorskih djela u klasičnoj nastavi

Činjenica je da već desetljećima nastavnici u okviru klasične nastave u svojim nastavnim materijalima koriste tuđa autorska djela. Rijetke su prezentacije ili drugi nastavni materijali u kojima se neće naći materijali zaštićeni autorskim pravima bez obzira pripada li ono drugom nastavniku, fakultetu ili nekoj trećoj strani, a za koje nastavnik prethodno nije dobio dozvolu. U takvim primjerima važno je znati da zakonodavac neće sankcionirati nastavnika i/ili studenta koji se u nastavi koristi materijalima zaštićenim autorskim pravom, za koje nema odobrenje, dokle god se oni pridržavaju uvjeta propisanih Zakonom te dok je opseg materijala primjeren obrazovnoj svrsi koja se želi postići.

Nažalost, naš zakonodavac taksativno ne navodi što je to primjereni i opravdani opseg materijala (u hrvatskoj se to naziva sadržajnim ograničenjem autorskog prava, a u SAD „*fair use*“) koji se za takve potrebe može koristiti. Slična je situacija i u EU, dok je u SAD ona nešto povoljnija. Naime, u Americi postoje opće prihvaćene smjernice o tome što se smatra dopuštenim u takvim primjerima. Prema navedenim smjernicama za nastavne materijale koji sadrže i materijale zaštićene autorskim pravom nastavniku je dopušteno:

- a) izraditi višestruke kopije tih materijala (najviše po jedna kopija po studentu),
- b) pod uvjetom da je ono namijenjeno isključivo studentima upisanim u kolegij,
- c) da u svojim nastavnim materijalima rabi razumnu količinu teksta iz djela zaštićenog autorskim pravom, koja je dovoljna za ostvarenje nastavnih ciljeva
- d) uz uvjet da obim upotrijebljenog materijala ne predstavlja zamjenu za kupnju knjige
- e) rabiti djela zaštićena autorskim pravom (prema uvjetima navedenim u b-d) uz obavezu da nastavni materijali sadrže obavijest o autorskim pravima.

U praksi, mnogi se nastavnici u okruženju klasične učionice oslanjaju na lažni osjećaj sigurnosti temeljen na dugogodišnjem provođenju nastave i dosadašnjoj opće prisutnoj toleranciji na kršenje (u većini slučajeva i nenamjerno) autorskih prava. Naime, opće prihvaćeno je mišljenje da su u klasičnoj nastavi eventualna prekoračenja i povrede autorskih prava manje uočljive. Međutim, ipak treba imati na umu da ih to ne oslobađa odgovornosti za povrede tuđih prava.

Korištenje (tuđih) autorskih djela u nastavi u digitalnom okruženju (LMS)

Tehnologija je promijenila naše živote na bezbroj načina. Tako su, primjerice, pojavom elektroničkih medija i naročito mrežnih stranica fakulteta otvorene nove mogućnosti stvaranja i iskorištavanja autorskih djela, ali i njihovih povreda. Zakonodavac je to područje pokrio odredbom Zakona o tzv. stavljanju autorskog djela na raspolaganje javnosti bežično ili putem žica, koje se odnosi upravo na iskorištavanje autorskih djela putem računalnih mrežnih stranica.

Istodobno, primjenom tehnologije pojedina ograničenja koja se primjenjuju kod korištenja djela zaštićena autorskim pravima bez prethodnog odobrenja postaju ograničavajući čimbenik u ICT podržanoj nastavi. Naime, sadašnji Zakon ne prepoznaje specifičnosti i nove okolnosti nastale uvođenjem e-učenja u obrazovni sustav. U takvim okolnostima, nažalost, nije moguće nastavne materijale jednostavno prenijeti u digitalno okruženje. Potrebno je prethodno osigurati uvjete koji bi bili u skladu s postojećim ograničenjima. S obzirom da naš Zakon ne daje smjernice za djelovanje u takvim okolnostima korisno je pogledati iskustva onih koje ih imaju.

U SADu je 2002. god. donesen zakon o harmonizaciji tehnologije (ICT), edukacije i autorskih prava (Technology, Education and Copyright Harmonization (TEACH) Act) kojim su u obzir uzete promjene nastale implementacijom ICTa u nastavu. Zakonom su definirani uvjeti koje treba ispuniti u svrhu korištenja materijala zaštićenim autorskim pravima u ICT podržanoj nastavi. U osnovi oni se bitno ne razlikuju od onih koji vrijede za uporabu materijala u klasičnoj nastavi, s tom razlikom da se sada u obzir uzimaju i specifičnosti ICTa u nastavi.

Smjernice u korištenju (tuđih) autorskih djela u nastavi u digitalnom okruženju

S obzirom da je smisao TEACH Zakona očuvati zaštitu autorskih prava u novim digitalnim okolnostima njegova se rješenja mogu u određenom i ograničenom smislu koristiti i za naše smjernice u korištenju autorskih djela za potrebe nastave. Naime, navedena rješenja nisu u potpunosti u suprotnosti s odredbama našeg Zakona koje se odnose na sadržajna ograničenja autorskih prava sa svrhom slobodne uporabe autorskih djela u nastavi.

➤ *Koje obveze i preduvjete treba ispuniti da bi se nastavni materijali koja sadrže tuđa autorska djela učinili dostupnim studentima u digitalnom okruženju?*

Radi se o obavezama gotovo identičnim onim koja vrijede za materijale koji se koriste u klasičnoj nastavi:

- a) potrebno je stvoriti uvjete u kojem materijalima mogu pristupiti isključivo studenti koji aktivno pohađaju kolegij u kojem se postavljaju materijali,
- b) materijali trebaju biti zaštićeni od umnožavanja, distribuiranja i mijenjanja,
- c) tuđa autorska djela smiju se upotrebljavati u opsegu opravdanom za obrazovnu svrhu,
- d) količina autorskih djela uključenih u nastavne materijale ne smije biti u obimu koji bi predstavljao zamjenu za kupnju knjige,
- e) svaki materijal, tuđe autorsko djelo, treba sadržavati informacije o autoru,
- f) nastavni materijali trebaju sadržavati obavijest o autorskim pravima.

➤ *Koja se tuđa autorska djela ne smiju koristiti ni pod kakvim uvjetima?*

Ograničenja uključuju slijedeće:

- a) Materijali koji su proizvedeni isključivo za potrebe obrazovanju na daljinu (*on line* tečajevi koji se plaćaju) nastavnici ne smiju koristiti u svojim nastavnim materijalima. Radi se o materijalima koji se rabe u plaćenim tečajevima i do njih se smije doći isključivo uz prethodno odobrenje autora ili drugog nositelja prava.
- b) Ne smiju se koristiti materijali za postavljanje u digitalno okruženje s ciljem izbjegavanja kupnje knjige.
- c) Nije dopuštena uporaba kopija djela koja su nezakonito stečena, kao što su piratske kopije glazbe ili filmova.
- d) Premda je za potrebe nastave dopušteno prebacivanje analognih materijala u digitalni format, nije dopušteno dijeljenje digitaliziranih kopija s drugim institucijama.

➤ *Koja se tuđa autorska djela smiju koristiti?*

Pravila su identična onima koja vrijede i za materijale koji se koriste u klasičnoj nastavi, a opisana su u prethodnom poglavlju.

➤ *Koliko se dugo materijali zaštićeni autorskim pravima smiju držati u digitalnom okruženju?*

U odgovoru na ovo pitanje naš zakonodavac u članku 88. za javno izvođenje ili scenska prikazivanja autorskih djela u nastavne svrhe primjenjuje termin „*koliko je potrebno za postizanje nastavnih ciljeva*“. Analogijom bi za nastavne materijale koje se u članku taksativno ne navodi ali se isto tako koriste u nastavne svrhe trebalo vrijediti identično pravilo. Kod navedene formulacije (termina) ne specificira se trajanje ponavljanja „*potrebno za postizanje nastavnih ciljeva*“.

U osnovi nastavne materijale bi trebalo učiniti dostupnim samo onoliko dugo koliko je potrebno da se ostvare nastavni ciljevi. Ovaj nedostatak jasnoće u Zakonu dopušta obrazovnim institucijama da same procjenjuju vrijeme potrebno da se ostvare nastavni ciljevi a time i trajanje dostupnosti materijala studentima (samo dok traje kolegij, cijeli semestar, cijelu godinu) pri čemu bi trebale djelovati u duhu zakona.

➤ *Koje su obaveze fakulteta u osiguravanju preduvjeta za ostvarenje prava korištenja tuđih autorskih djela u digitalnom okruženju?*

Obaveze fakulteta se mogu podijeliti u dvije skupine: edukacija o autorskim pravima i osiguravanje tehnologijske zaštite materijala zaštićenih autorskim pravima.

- *edukacija o autorskim pravima* ja obaveza fakulteta na stalno promicanje svijesti o autorskim pravima i promicanju odgovornog ponašanja prema autorskim pravima u okviru zakonskih rješenja. Fakultet treba imati jasno razrađena pravila korištenja autorskih djela, osigurati odgovarajuće informiranje nastavnika i osoblja o autorskim pravima te podsjećati studente da materijali korišteni u kolegijima mogu biti zaštićeni autorskim pravom.
- *osiguravanje tehnologijske zaštite materijala zaštićenih autorskim pravima* je važna zadaća fakulteta čijim dosljednim provođenjem omogućuje konzumiranje sadržajnih ograničenja autorskih prava u tzv. elektroničkoj nastavi. Zaštitne mjere podrazumijevaju:

- a) Osigurati da samo studenti upisani u kolegije smiju imati pristup nastavnim materijalima koja sadrže tuđa autorska djela.
- b) Osigurati da se primjenjuju svi dostupni oblici zaštite na elektroničkim materijalima u cilju sprječavanja njihova kopiranja, mijenjanja i distribucije. Pri tome je jasno da u današnje doba nema te zaštite koja će u potpunosti jamčiti da se materijali neće kopirati ili distribuirati, međutim, fakulteti imaju obavezu koristiti sva sredstva na raspolaganju u cilju kontrole pristupa, kopiranja i distribucije.
- c) Osigurati autorizirani pristup kolegijima prema pravima koja proizlaze iz upisa u studijsku godinu.

Naša rješenja u okviru MEF-LMSa

S obzirom na okolnosti u kojima e-učenje i implementacija LMSa postaje sve prihvatljivija unutar fakulteta dolazi do sve izraženije potrebe da se dodatno pojašne okviri djelovanja unutar LMSa u pogledu autorskih djela i njihova korištenja u nastavi u digitalnom okruženju. Nažalost, sadašnji Zakon o autorskom i srodnim pravima ne prepoznaje specifičnosti i nove okolnosti nastale u obrazovnom sustavu. Budući da je TEACH Zakon upravo na tragu prepoznavanja tih specifičnosti trebalo bi slične odredbe u pogledu iznimki u korištenju materijala zaštićenih autorskim pravima u nastavi u digitalnom okruženju uvrstiti i u naš Zakon. Pogotovo u svjetlu činjenice da navedene odredbe nisu u suprotnosti s već postojećim zakonskim rješenjima i odredbama, već samo pojašnjavaju uvjete koje trebaju biti zadovoljene da bi iznimke postale primjenjive i u digitalnom okruženju.

MEF-LMS predstavlja odlično rješenje za provođenje e-učenja i u okviru njega postavljanje e-nastavnih materijala, budući da omogućuje ostvarivanje svih uvjeta koje je potrebno provesti u cilju korištenja sadržajnih ograničenja autorskog prava na zaštićenim materijalima.

Da bismo osigurali provođenje sadržajnih ograničenja autorskog prava te istodobno zaštitili nastavnike od (nenamjernih) povreda autorskog prava u okviru MEF-LMSa provodimo slijedeće:

- a) *ograničen pristup MEF-LMS sustavu* - ulaz u MEF-LMS, slično drugim LMS sustavima, omogućen je isključivo članovima fakulteta i polaznicima kolegija
- b) *autorizirani pristup kolegijima* - putem vlastitog autorizacijskog programa (*MEF-Sync program*) implementiranog u MEF-LMS osigurali smo da u kolegije polaznici, studenti, mogu ulaziti prema pravima koja proizlaze iz upisa u studijsku godinu a baziraju se na statusu studenata u ISVU sustavu.
- c) *provođenje pravila korištenja tuđih autorskih djela* – upoznali smo nastavnike (i studente) s pravilima koja vrijede pri korištenju tuđih autorskih djela u nastavi i nastavnim materijalima,
- d) *zaštita nastavnih materijala* – obvezali smo nastavnike da nastavne materijale (tekst, prezentacije) postavljaju u pdf formatu koji treba biti „zaključan“ u svim slučajevima u kojima nastavni materijali sadrže djela zaštićena autorskim pravima ili ako nastavnici žele zaštititi svoja prava. Tako zaključani pdf dokument sprječava ispis, umnožavanje, kopiranje i mijenjanje sadržaja. Osigurali smo svim nastavnicima pristup i korištenje programa koji im omogućuju zaštitu nastavnih materijala koja sadrže njihova i tuđa autorska djela
- e) *obavijest o autorskim pravima* - unutar MEF-LMSa postavljena je obavijest o autorskim pravima i pravilima korištenja materijala zaštićenih autorskim pravima. Svi korisnici koji po prvi put ulaze u MEF-LMS imaju obavezu pročitati i prihvatiti informaciju o pravilima ponašanja u svezi poštovanja autorskih prava.

- f) *Izjava o autorskim pravima* – prilikom upisa na Medicinski fakultet svaki se student upoznae s pravilima o poštovanju autorskih prava koja se primjenjuju na MEFu i pritom imaju obavezu potpisati izjavu o pridržavanju navedenih pravila.
- g) *pristup nastavnim materijalima* - pristup pojedinom kolegiju je omogućen upisanim studentima tijekom tekuće akademske godine prema rasporedu navedenom u ISVU sustavu. Pristup kolegiju kojeg je student odslušao traje sve dok postoji potreba za ostvarenjem nastavnih ciljeva.

prof. dr. Mirza Žižak,
voditelj Ureda za e-učenje
Medicinski fakultet
Sveučilište u Zagrebu